

GRAŻYNA ADAMCZYK-ŁOJEWSKA
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy
im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy

**Zróżnicowanie wydajności pracy w sektorze rolniczym
w krajach Unii Europejskiej, w tym w Polsce**

Wprowadzenie

W większości krajów rozwijających się, w tym w Polsce, dla przyspieszenia wzrostu gospodarczego i dobrobytu ekonomicznego podstawowe znaczenie ma poprawa efektywności wykorzystania zasobów, w tym zwłaszcza pracy. Realizacja tego celu wiąże się nie tylko z potrzebą zwiększania liczby pracujących w wyniku ograniczania poziomu bezrobocia, ale co szczególnie istotne, także wzrostu społecznej wydajności pracy. Poprawa sytuacji w tym zakresie, i to nie tylko w ujęciu mikroekonomicznym, ale w skali całej gospodarki, w tym również na opóźnionych w procesie przemian strukturalnych obszarach wiejskich, jest istotnym warunkiem skutecznego skracania dystansu rozwojowego tych krajów w stosunku do państw wysoko rozwiniętych (Stępień i in. 2006; Poczta, Mrówczyńska-Kamińska 2008; Poczta 2012).

W ramach Unii Europejskiej realizowana jest polityka strukturalna, w tym regionalna, oraz ponoszone są znaczne nakłady finansowe na wspólną politykę rolną oraz rozwój obszarów wiejskich (Wigier 2013; Weiss, Bitkowska 2014). Działania te nakierowane są na zmniejszanie zróżnicowań w zakresie poziomu rozwoju ekonomicznego poszczególnych krajów oraz przeciwdziałanie polaryzacji terytorialnej rozwoju (Kudełko i in. 2011; Dorożyński 2012). Oceny

wpływu integracji gospodarczej oraz realizowanej polityki strukturalnej w zakresie wyrównywania dysproporcji terytorialnych są jednak zróżnicowane (Rokicki 2004; Geodecki 2006; Miazga 2007). Wynika to m.in. z faktu, że na różnych poziomach analizy i w różnych jej zakresach obserwuje się nie tylko korzystne procesy konwergencji, ale niekiedy również wzrost dysproporcji ekonomicznych (Adamczyk-Łojewska 2011). Dotyczy to zwłaszcza obszarów znacznie opóźnionych w historycznym procesie przemian strukturalnych, które nie osiągnęły pewnego progowego poziomu rozwoju. Uruchomienie impulsów wzrostowych na takich obszarach i przekształceń w strukturze pracujących polegających na zwiększaniu udziału sektorów charakteryzujących się wyższą produktywnością jest bowiem trudne. Wymaga nie tylko dużych nakładów kapitałowych, ale także zmiany uwarunkowań endogenicznych w zakresie wielu czynników, które przekształcają się na ogół powoli (Tokarski 2007).

W opracowaniu przedstawiono wyniki porównawczej analizy społecznej wydajności pracy przeprowadzonej w ujęciu sektorowym i przestrzennym. Społeczną wydajność pracy, mierzoną wartością dodaną brutto (WDB) przypadającą na jednego pracującego w sektorze rolniczym i pozostałej działalności pozarolniczej, badano w układzie 27 krajów Unii Europejskiej, a w Polsce w przekroju 16 województw. Zakres czasowy analizy w układzie międzynarodowym obejmuje dziesięcioletni okres 2004–2013, natomiast w układzie polskich województw – lata 2004–2012 (z uwagi na brak niektórych danych dla roku 2013).

Głównym celem podjętych badań było stwierdzenie:

- czy w warunkach postępującego procesu integracyjnego i realizowanej polityki spójności zachodziły w układzie krajów UE zmiany w zróżnicowaniu społecznej wydajności pracy w sektorze rolniczym oraz pozostałej działalności pozarolniczej;
- czy i w jakim zakresie zmieniał się poziom społecznej wydajności w wyodrębnionych sektorach w Polsce w relacji do rozwiniętych krajów UE;
- czy i w jakim kierunku przebiegały zmiany w zróżnicowaniu wydajności pracy w układzie polskich województw oraz analizowanych sektorów (Adamczyk-Łojewska 2013).

Wyodrębniony i analizowany sektor rolniczy, z uwagi na dostępne w bazie Eurostatu i rocznikach GUS przekroje danych statystycznych, obejmuje oprócz działalności rolniczej również leśnictwo i rybactwo. Natomiast sektor pozarolniczy obejmuje wyodrębnioną na zasadzie reszty pozostałą działalność produkcyjną (przemysłową i budowlaną) oraz usługową.

W relacjach międzynarodowych analizowano wartość dodaną brutto (WDB) na 1 pracującego w dwojakim ujęciu:

- wyrażoną w euro (wg kursu walutowego i w cenach bieżących), która to produktywność stanowi jeden z czynników decydujących o poziomie konkurencyjności gospodarki krajowej na rynku międzynarodowym;
- skorygowaną poprzez uwzględnienie faktu zróżnicowania w poszczególnych krajach siły nabywczej pieniądza, tj. przy uwzględnieniu parytetu siły nabywczej (PPS) zmieniającego się w kolejnych latach, która to produktywność dostarcza przede wszystkim informacji o podstawach ekonomicznych poziomu życia w danym kraju (Adamczyk-Łojewska 2013).

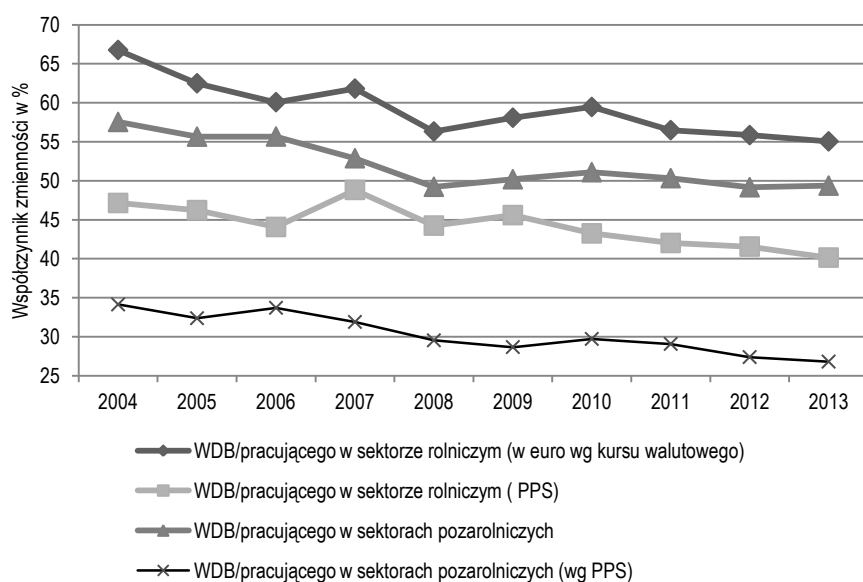
Posługiwanie się w badaniach wielkościami wyrażonymi w cenach bieżących (a nie stałych) sprawiło, że oceniano zmiany w czasie wyłącznie z punktu widzenia zmiany relacji, a nie wielkości bezwzględnych. Natomiast w ocenie stopnia zróżnicowania przyjęto m.in. takie miary dyspersji jak współczynnik zmienności oraz stosunek wielkości maksymalnych do minimalnych w danym szeregu czasowym.

1. Zróżnicowanie wydajności pracy w układzie krajów UE w latach 2004–2013

Analiza wartości dodanej brutto (WDB) przypadającej na 1 pracującego przeprowadzona w układzie 27 krajów UE wykazała, że w grupie tych krajów ma miejsce duże zróżnicowanie społecznej wydajności pracy w gospodarce, w tym zwłaszcza w sektorze rolniczym. Współczynnik zmienności WDB/1 pracującego liczony w układzie 27 krajów był w całym analizowanym dziesięcioletnim okresie wyższy w sektorze rolniczym niż w łącznie ujmowanych pozostałych sektorach pozarolniczych (rys.1). Duże, większe niż w innych dziedzinach, uzależnienie działalności rolniczej od zmiennych warunków naturalnych i społeczno-ekonomicznych, w tym koniunkturalnych wahań cen na rynkach międzynarodowych, powoduje, że poziom wydajności pracy w tym sektorze oraz jej terytorialne zróżnicowanie (w układzie krajów) charakteryzuje się również relatywnie dużą zmiennością w czasie (rys. 1).

Przeprowadzona analiza wykazała jednocześnie, że w badanym dziesięcioletnim okresie przeważała tendencja do zmniejszania się zróżnicowania wydajności pracy w gospodarce 27 krajów. Szczególnie duże zróżnicowanie WDB/1 pracującego

w sektorze rolniczym (liczonej w euro wg kursu walutowego), mierzone współczynnikiem zmienności, zmniejszyło się w latach 2004–2013 z 67 do 55%. Podobnie, jakkolwiek w mniejszym stopniu, zmniejszyło się również zróżnicowanie WDB/1 pracującego w sektorze rolniczym (liczonej przy uwzględnieniu parytetu siły nabywczej – PPS), a także w łącznie ujmowanych sektorach pozarolniczych (rys. 1).

Rysunek 1. Współczynnik zmienności społecznej wydajności pracy, mierzonej WDB/1 pracującego) w sektorze rolniczym oraz sektorach pozarolniczych w układzie 27 krajów UE w latach 2004–2013

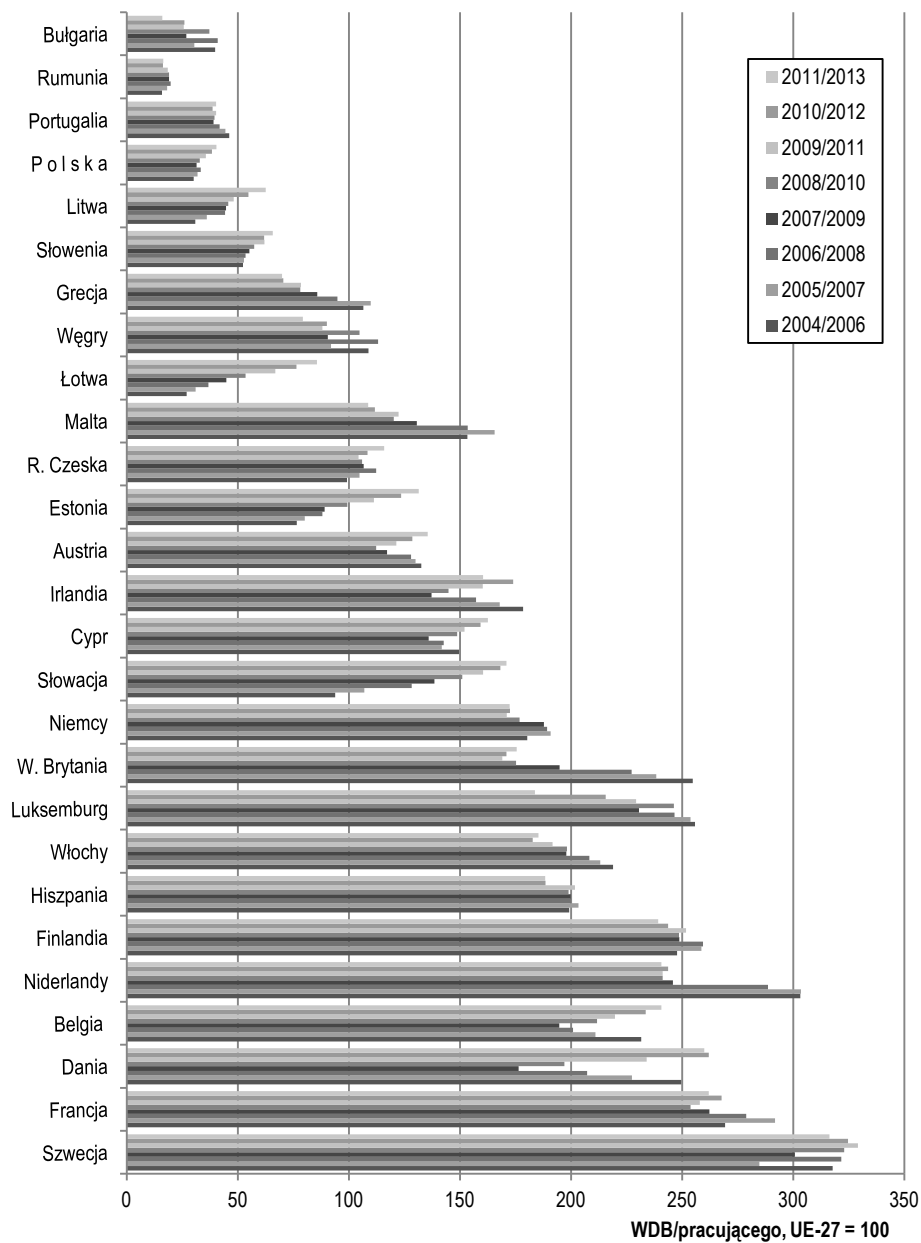
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Obserwowane w UE w badanych latach zmniejszanie się zróżnicowania poziomu społecznej wydajności w sektorze rolniczym było następstwem dwóch procesów:

1. Znacznego i na ogół systematycznego wzrostu poziomu wydajności (w relacji do średniej UE-27) w większości krajów Europy Środkowej i Wschodniej, charakteryzujących się początkowo stosunkowo niskim poziomem wydajności w tym sektorze. Wyższe niż przeciętne w UE tempo wzrostu wydajności w sektorze rolniczym miało miejsce w: Słowacji, Estonii, na Ło-

twie, Litwie, w Słowenii i w Polsce, a w mniejszym stopniu także Republice Czeskiej. Natomiast w dwóch krajach tej strefy geograficznej (w Bułgarii i na Węgrzech) wystąpiła odwrotna tendencja – poziom omawianej wydajności obniżył się (rys. 2);

2. Spadku względnego poziomu wydajności w sektorze rolniczym w wielu krajach dawnej UE charakteryzujących się wysokim poziomem wydajności. Dotyczy to głównie Holandii i Wielkiej Brytanii (głównie do 2008 r.), a także Luksemburga, Włoch, Hiszpanii, Finlandii i Grecji (rys. 2). W części zachodnich krajów UE (zwłaszcza w Danii, Belgii, Irlandii, Austrii) wydajność w sektorze rolniczym (liczona jako przeciętna z trzech kolejnych lat) charakteryzowała się przy tym zmiennością tendencji, początkowym spadkiem, a następnie zwiększeniem relatywnego tempa wzrostu wydajności (rys. 2).

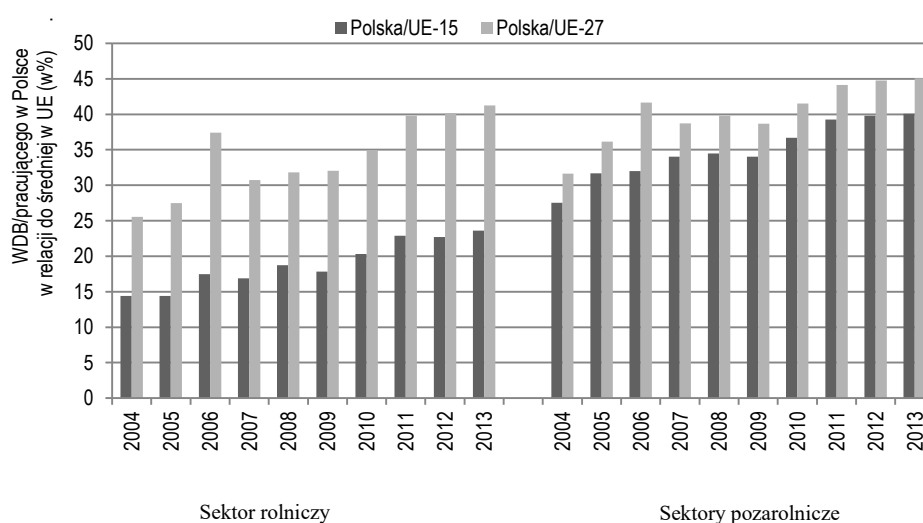

Rysunek 2. Społeczna wydajność pracy (mierzona WDB/pracującego wyrażoną w euro wg kursu walutowego i cenach bieżących) w relacji do średniej 27 krajów UE w latach 2004–2013*

(Kolejność szeregowania krajów wg WDB/pracującego przeciętnej z lat 2011–2013).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

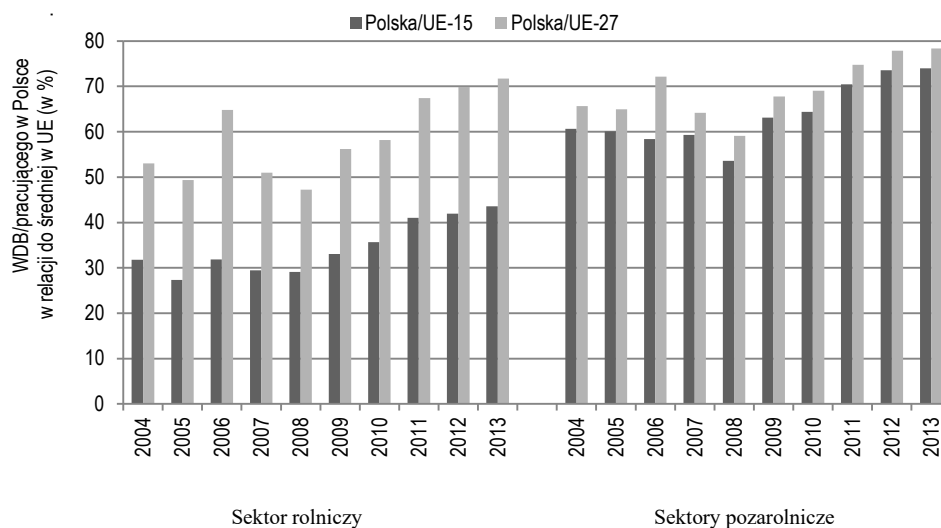
W Polsce względny poziom społecznej wydajności pracy, mierzonej WDB/pracującego (wyrażoną w euro, w cenach bieżących) zwiększył się w badanym dziesięcioleciu w sektorze rolniczym z 26 do **41%** średniego UE-27 krajów oraz z 14 do **24%** średniego w 15 krajach dawnej UE (odpowiednio w sektorach pozarolniczych z 32 do 45% oraz z 27 do 40%) (rys. 3).

Rysunek 3. Społeczna wydajność pracy, mierzona WDB/1 pracującego (wyrażoną w euro, wg kursu walutowego, w cenach bieżących) w Polsce w relacji do średniej 15 oraz 27 krajów UE w latach 2004–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Poziom wydajności mierzonej WDB/pracującego przy uwzględnieniu parytetu siły nabywczej (PPS) jest w Polsce znacznie wyższy. Tak liczona wydajność zwiększyła się w latach 2004–2013 w polskim sektorze rolniczym z 53 do **72%** średniej UE-27 krajów oraz z 32 do **44%** średniej UE-15 krajów (odpowiednio w sektorach pozarolniczych z 66 do 78% oraz z 61 do 74%) (rys. 4).

Rysunek 4. Społeczna wydajność pracy, mierzona WDB/1 pracującego przy uwzględnieniu parytetu siły nabywcze (PPS) w Polsce w relacji do średniej 15 oraz 27 krajów UE w latach 2004–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Przedstawione dane wskazują, że dystans dzielący poziom wydajności w rolnictwie polskim zwłaszcza w stosunku do rozwiniętych gospodarczo krajów dawnej UE, pomimo zmniejszania się, jest nadal bardzo duży, znacznie większy niż w pozostałych sektorach (rys. 3 i 4). Polska mimo postępu w analizowanym zakresie należy nadal do krajów o relatywnie niskim poziomie społecznej wydajności pracy, szczególnie w sektorze rolniczym. Pod względem WDB/pracującego (wyrażonej w euro, jak również przy uwzględnieniu PPS) wytworzonej w sektorze rolniczym zajmowała w latach 2011–2013 wśród 27 krajów UE miejsce 24 (przed Portugalią, Rumunią i Bułgarią) (rys. 2) (odpowiednio w sektorach pozarolniczych – miejsce 23 i 20)¹.

Międzysektorowe zróżnicowanie wydajności pracy, niekorzystne dla sektora rolniczego oraz będące pochodną jego specyficznych cech i uwarunkowań, występuje w większości krajów, również w tych wysoko rozwiniętych gospo-

¹ Pod względem wytworzonej w sektorach pozarolniczych WDB/pracującego (wyrażonej w euro wg kursu walutowego) Polska wyprzedzała w 2013 r. takie kraje jak: Łotwa, Węgry, Rumunia i Bułgaria, a w przypadku WDB (wg PPS) dodatkowo także Estonię, R. Czeską i Litwę. (Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu).

darczo. Jest ono jednak szczególnie duże w takich krajach jak Polska, charakteryzujących się dużym udziałem pracujących w sektorze rolniczym w relacji do ogółu pracujących, w których proces międzysektorowych przekształceń w strukturze pracujących jest znacznie opóźniony.

Międzysektorowe zróżnicowanie wydajności pracy powoli zmniejszało się w Polsce w badanym dziesięcioleciu. O ile społeczna wydajność w sektorach pozarolniczych była w 2004 r. przeciętnie 4,1 razy wyższa niż w sektorze rolniczym, to w 2013 – już tylko 3,5 razy (odpowiednio w UE-15 krajów – 2,0 razy, a UE-27 krajów – 3,2 razy) (tab. 1).

Tabela 1

Międzysektorowe relacje społecznej wydajności pracy w Polsce oraz UE
w latach 2004–2010

Wyszczególnienie	Przeciętna wydajność w sektorach pozarolniczych w relacji do wydajności w sektorze rolniczym (sektor rolniczy = 1,0)									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska	4,1	4,6	4,2	4,1	4,2	4,4	3,8	3,5	3,6	3,5
UE-15	2,1	2,1	2,3	2,0	2,3	2,3	2,1	2,0	2,0	2,0
UE-27	3,3	3,5	3,8	3,3	3,4	3,6	3,2	3,2	3,2	3,2

Źródło: opracowano na podstawie danych Eurostatu: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Istnieje wyraźnie ujemna zależność między poziomem społecznej wydajności w sektorze rolniczym a udziałem pracujących w tym sektorze w ogólnej liczbie pracujących. Współczynnik korelacji między tymi dwoma zmiennymi w układzie 27 krajów dla 2003 r. kształtował się na poziomie $-0,73$. Kraje o bardzo dużym w 2013 r. udziale pracujących w sektorze rolniczym w pracujących ogółem, takie jak: Rumunia (30%), Bułgaria (19,2%), Grecja (12,9%), Polska (12,0%), Portugalia (10,5%) czy Litwa (8,5%), charakteryzowały się jednocześnie niskim poziomem wydajności w tym sektorze (rys. 2).

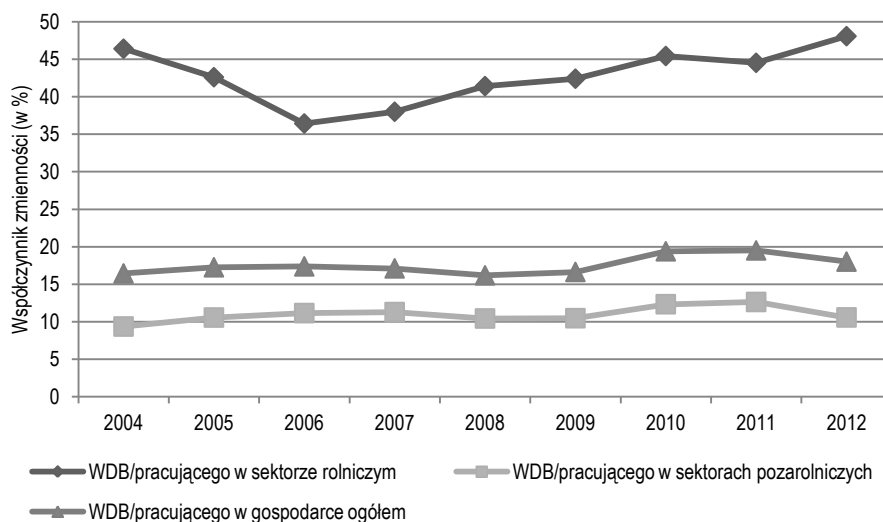
W Polsce problemem pozostaje nadal stosunkowo duża liczba pracujących w rolnictwie w relacji do ogółu pracujących. W badanych dziesięciu latach (2004–2013) liczba pracujących ogółem w kraju zwiększyła się o 1,7 mln osób, w tym zmniejszyła w sektorze rolniczym o 0,6 mln, a wzrosła w sektorach pozarolniczych o 2,3 mln osób. W rezultacie w Polsce udział pracujących w sektorze rolniczym w pracujących ogółem znacznie zmniejszył się w analizowanym okresie z 18,0 do 12,0%; w 2013 r. był jednak nadal wysoki w relacji do średniego w UE-27 krajów, w których średnio biorąc również zmniejszył się

w analizowanym okresie z 6,4 do 5,1%, a w UE-15 krajów – odpowiednio z 3,9 do 3,0%.

Pracoooszczędny charakter wzrostu gospodarczego jaki ma miejsce w sektorach pozarolniczych, a także uwarunkowania istniejące w rolnictwie polskim, nie sprzyjają szybkim przekształceniom w strukturze pracujących. Przekształcenia polegające na odpływie ludności z mało wydajnego rolnictwa do bardziej produktywnych działalności, będące istotnym czynnikiem zwiększania społecznej wydajności pracy w skali gospodarki narodowej i samego rolnictwa przebiegają powoli.

2. Zróżnicowanie społecznej wydajności pracy w sektorze rolniczym w Polsce w układzie województw w latach 2004–2010

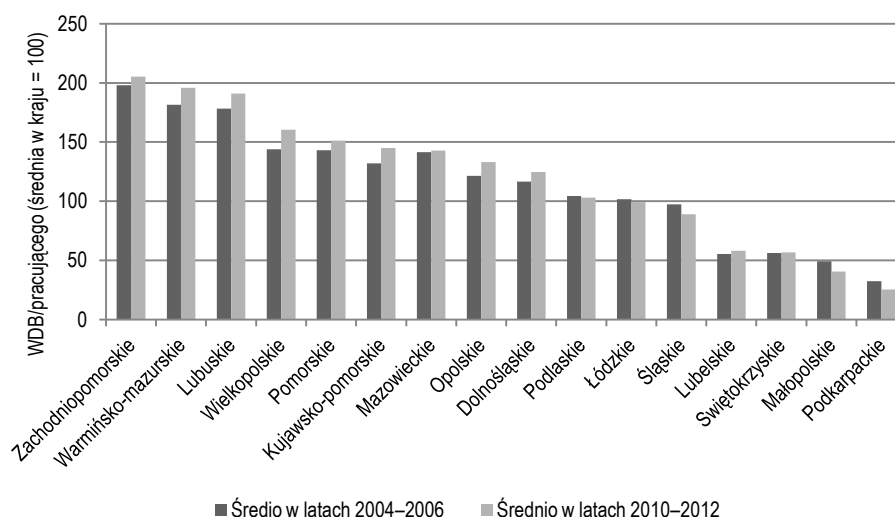
Podobnie jak w układzie międzynarodowym, również w gospodarce polskiej najwyższym terytorialnym zróżnicowaniem społecznej wydajności pracy charakteryzuje się sektor rolniczy. Analizowane w przekroju województw zróżnicowanie WDB/pracującego w tym sektorze zmniejszało się w pierwszych dwóch badanych latach (do 2006 r.), a następnie wykazywało już tendencję do wzrostu. Współczynnik zmienności w całym analizowanym okresie nieco się powiększył – z 46,4 do 48,0 % (rys. 5).

Rysunek 5. Współczynnik zmienności w przekroju 16 województw wydajności pracy w sektorze rolniczym, pozarolniczym oraz ogółem w gospodarce w Polsce w latach 2004–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z: Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa, z lat 2006–2014, dział V i XVIII.

W okresie 2004–2012 poziom społecznej wydajności pracy w sektorze rolniczym zwiększył się (w relacji do średniego w kraju) głównie w województwach, w których był już stosunkowo wysoki (wyższy od średniego), w tym najbardziej w województwach: wielkopolskim, warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim, lubuskim i opolskim; obniżył się natomiast w województwach: małopolskim, śląskim, podkarpackim, łódzkim i podlaskim. W rezultacie pogłębiły się w analizowanym zakresie różnice między północno-zachodnią oraz południowo-wschodnią częścią kraju. W latach 2010–2012 szczególnie wysokim w relacji do średniego w kraju poziomem społecznej wydajności pracy w sektorze rolniczym charakteryzowały się województwa: zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie i lubuskie; niskim natomiast województwa: podkarpackie, małopolskie, świętokrzyskie i lubelskie (rys. 6).

Rysunek 6. Wartość dodana brutto na pracującego w sektorze rolniczym w 16 województwach w relacji do średniej krajowej w Polsce średnia w latach 2004–2006 oraz 2010–2013

Źródło: opracowano na podstawie danych z: Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa, z lat 2006–2014, dział V i XVIII.

Terytorialne zróżnicowanie wydajności pracy w sektorze rolniczym jest następstwem oddziaływania wielu czynników naturalnych oraz społeczno-ekonomicznych, wśród których zasadnicze znaczenie ma liczba pracujących w tym sektorze odniesiona do ogółu pracujących oraz do użytków rolnych. Świadczy o tym stwierdzona w układzie województw ujemna zależność korelacyjna między WDB/pracującego, a wymienionymi dwoma wskaźnikami, szczególnie silna w przypadku liczby pracujących na 1 ha użytków rolnych (współczynnik korelacji na poziomie $-0,91$) (tab. 5).

Tabela 5

Współczynniki korelacji charakteryzujące związek między wydajnością pracy i produktywnością użytków rolnych a liczbą pracujących w sektorze rolniczym w przekroju województw w Polsce w latach 2010–2012

Zmienna „Y” w układzie województw	Zmienna „X” w układzie województw – pracujący w sektorze rolniczym:	
	na 100 pracujących ogółem	na 1 ha użytków rolnych
WDB/ pracującego w sektorze	-0,67	-0,91
WDB/1 ha użytków rolnych	-0,27	-0,23

Źródło: opracowano na podstawie danych z: Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa, z lat 2006–2012, dział IV,V, XII i XVIII.

Odmienne uwarunkowania historyczne rozwoju poszczególnych polskich regionów są przyczyną dużego zróżnicowania w przekroju województw liczby pracujących w sektorze rolniczym, zarówno w relacji do ogółu pracujących, jak i użytków rolnych. Okazuje się, że również w badanym dziesięcioleciu, pomimo realizowania polityki spójności oraz przeznaczania znacznych środków na politykę rolną oraz rozwój obszarów wiejskich, dysproporcje terytorialne w analizowanym zakresie pogłębiały się. Zwiększył się współczynnik zmienności obu analizowanych wskaźników, w tym zwłaszcza liczby pracujących w sektorze rolniczym przypadającej na 100 ha użytków rolnych (z 44,1 do 56,3%) (tab. 6). Liczba pracujących w sektorze rolniczym (liczona na 100 pracujących ogółem oraz na 100 ha użytków rolnych) zwiększyła się znacząco (w relacji do średniej w kraju) w województwach: podkarpackim i małopolskim, które już w 2004 r. charakteryzowały się niekorzystnie wysokimi wskaźnikami w omawianym zakresie, a dodatkowo także w województwie śląskim. Liczba pracujących w sektorze rolniczym zmniejszyła się natomiast w stosunku do średniej w kraju najbardziej w województwach podlaskim, łódzkim, mazowieckim i kujawsko-pomorskim (tab. 6).

Tabela 6

Zróżnicowanie wskaźników charakteryzujących sektor rolniczy w Polsce w układzie województw

Województwa *	WDB w sektorze rolniczym średnio w latach 2010–2012		Pracujący w sektorze rolnym			
	na jednego pracującego w sektorze	na 1 ha użyt- ków rolnych	na 100 pracujących ogółem		na 1 ha użytków rolnych	
			2004	2012	2004	2012
	średnia w kraju = 100					
POLSKA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Zachodniopomorskie	205,2	70,3	54,2	57,6	34,8	35,2
Warmińsko-mazurskie	195,8	86,7	100,8	97,5	44,9	42,1
Lubuskie	191,0	90,0	56,5	66,1	42,8	50,5
Wielkopolskie	160,4	134,3	100,4	91,2	95,5	86,5
Pomorskie	151,1	90,6	55,2	52,1	59,3	56,7
Kujawsko-pomorskie	145,1	106,0	106,8	92,7	88,7	72,3
Mazowieckie	142,7	153,7	91,7	77,0	115,2	98,0
Opolskie	133,2	92,6	100,3	95,4	73,9	66,4
Dolnośląskie	124,7	69,7	49,6	51,1	55,4	58,4
Podlaskie	103,2	93,5	207,7	185,6	100,4	82,2
Łódzkie	99,3	112,7	125,4	112,8	130,7	109,5
Śląskie	89,1	99,4	27,7	36,2	96,6	127,2
Lubelskie	58,3	83,6	222,3	226,0	138,9	137,7
Świętokrzyskie	56,8	87,0	194,1	191,1	168,1	157,1
Małopolskie	40,5	82,3	105,3	127,2	174,4	231,9
Podkarpackie	25,6	46,2	144,6	192,6	144,2	217,1
Współ. zmienności w układzie woje- wództw	45,0	26,0	51,7	52,0	44,1	56,3
Relacja max./min. w układzie woje- wództw	8,0	3,3	8,0	6,2	5,0	6,6

* kolejność wg WDB na pracującego – malejąco.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z: Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa, z lat 2005–2014, dział I, V i XVIII.

Należy przy tym podkreślić, że WBD przypadająca na 1 ha użytków rolnych, charakteryzująca produktywność tych użytków oraz efektywność wykorzystania zasobów ziemi rolniczej jest znacznie mniej niż wydajność pracy zróżnicowana w układzie województw (współczynnik zmienności wynosił w 2012 r. 26%) oraz nie jest skorelowana dodatkowo z liczbą pracujących w rolnictwie (tab. 5 i 6).

Przeciętna w latach 2010–2012 produktywność użytków była najwyższa w województwach centralnej Polski: mazowieckim (154% średniej krajowej),

wielkopolskim (134%), łódzkim (113%) i kujawsko-pomorskim (106%); natomiast relatywnie niska w województwach: podkarpackim (46% średniej krajowej), dolnośląskim (70%) i zachodniopomorskim (70%).

Jednocześnie wyższą od średniej w kraju wydajnością pracy, a zarazem produktywnością użytkowników rolnych charakteryzowały się w Polsce w latach 2010–2012 tylko trzy województwa: wielkopolskie, mazowieckie i kujawsko-pomorskie (tab. 6).

Podsumowanie i wnioski

Dla krajów rozwijających się, takich jak Polska, które przystąpiły stosunkowo niedawno do UE oraz dążą do przyspieszenia wzrostu i ograniczenia dystansu ekonomicznego i cywilizacyjnego w relacji do rozwiniętych gospodarczo krajów, podstawowe znaczenie ma poprawa efektywności wykorzystania zasobów pracy. Wiąże się to z potrzebą zarówno ograniczenia bezrobocia (jawnego i ukrytego), jak również wzrostu wydajności pracy w skali gospodarki narodowej.

Przeprowadzona w ujęciu sektorowym i przestrzennym analiza porównawcza w zakresie wydajności pracy (mierzonej WDB/pracującego) wykazała, że w badanych dziesięciu latach (2004–2013) postępującej integracji i realizowania polityki spójności, miały miejsce w analizowanym zakresie korzystne procesy konwergencji na poziomie międzynarodowym, jednocześnie w kraju występowały niepokojące symptomy pogłębiającej się dywergencji na poziomie regionalnym:

1. W układzie międzynarodowym 27 krajów UE przeważała tendencja do zmniejszania się zróżnicowania w zakresie wydajności pracy w sektorach pozarolniczych, a pomimo występowania znacznie większych wahań, również w sektorze rolniczym.
2. Polska w analizowanych latach stopniowo zmniejszała swój dystans w zakresie wydajności pracy w relacji do 27 krajów UE, w tym także rozwiniętych gospodarczo 15 krajów dawnej UE. Wartość dodana brutto (WDB) (wg kursu walutowego) na 1 pracującego w sektorze rolniczym kształtowała się w latach 2010–2013 na poziomie ok. 41% średniej UE-27 krajów oraz 24% UE-15 krajów; natomiast przy uwzględnieniu parytetu siły nabywczej (PPS) – odpowiednio na poziomie ok. 72 i 44%.

3. Pomimo postępu w zmniejszaniu dystansu w stosunku do krajów UE, Polska należy do państw o relatywnie niskim poziomie wydajności pracy, zwłaszcza w sektorze rolniczym. Pod względem WDB na 1 pracującego w sektorze rolniczym (wyrażonej w euro wg kursu walutowego, jak również przy uwzględnieniu PPS) zajmowała w latach 2010–2013 wśród 27 krajów miejsce 24 (przed Portugalią, Rumunią i Bułgarią). Przekształcenia strukturalne, istotne dla wzrostu wydajności pracy w omawianym sektorze oraz całej gospodarce, a polegające na odpływie ludności z mało wydajnego rolnictwa do bardziej produktywnych działalności, przebiegają powoli.
4. Pod względem zaawansowania pożądanych przekształceń w strukturze pracujących sytuacja w Polsce jest silnie zróżnicowana regionalnie (w układzie 16 województw). Analizowane w przekroju 16 województw zróżnicowanie wydajności pracy w sektorze rolniczym było relatywnie duże i zwiększające się od 2006 r.; natomiast w sektorach pozarolniczych dużo mniejsze (przejęściowo nieco zwiększone w okresie oddziaływania kryzysu w latach 2009–2011).
5. Zróżnicowanie wydajności pracy, silnie i ujemnie skorelowane w układzie 16 województw z liczbą pracujących na 100 ha użytków rolnych, nie pokrywa się przestrzennie ze zróżnicowaniem produktywności użytków rolnych. Jedynie trzy województwa (wielkopolskie, mazowieckie i kujawsko-pomorskie) charakteryzowały się wyższą od średniej w kraju wydajnością pracy w sektorze rolniczym, jak również produktywnością użytków rolnych.

Istniejące w Polsce dysproporcje sektorowe i opóźnienia w procesie przekształceń strukturalnych są nadal wyjątkowo duże. Dla przyśpieszenia pożądanych przekształceń podstawowe znaczenie ma, z jednej strony, polityka nakierowana na poprawę konkurencyjności rolnictwa oraz z drugiej – na rozwijanie wielu funkcji nie związanych bezpośrednio z produkcją rolną. Polityka makroekonomiczna oraz działania podejmowane na różnych szczeblach w odniesieniu do obszarów wiejskich uwzględniać muszą istniejące duże zróżnicowanie terytorialne w omawianych kwestiach. Niedostateczne dostosowanie polityki gospodarczej do konkretnych uwarunkowań prowadzić bowiem może do niezamierzonych skutków oraz pogłębiania się polaryzacji przestrzeni gospodarczej. W sytuacji gdy obszary opóźnione w rozwoju obejmują dużą część powierzchni i mieszkańców zróżnicowanie to może generować niekorzystne konsekwencje dla możliwości przyśpieszenia trwałego wzrostu, nie sprzyja bowiem efektyw-

nemu wykorzystaniu zasobów, obniża potencjał rynku wewnętrznego, a także obciąża budżet wysokimi wydatkami z tytułu przeciwdziałania negatywnym skutkom społecznym.

Bibliografia

- Adamczyk-Łojewska, G. (2011). Problemy konwergencji i dywergencji ekonomicznej na przykładzie krajów Unii Europejskiej, w tym Polski. w: *Ekonomia, Economics, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* 4(16), 211, Wrocław, s. 57–76.
- Adamczyk-Łojewska, G. (2013). Work productivity as an economic growth and prosperity factor in Poland over 2004–2010. Bydgoszcz: *Studia i Materiały PSZW Bydgoszcz*, s. 38–53.
- Poczta, W., Mrówczyńska-Kamińska, A. (2008). Regionalne zróżnicowanie wykorzystania kapitału ludzkiego w polskim. w: *Rozwój zasobów kapitału ludzkiego obszarów wiejskich. Studia i Prace WNEIZ*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, s. 309–317.
- Stępień, S., Poczta-Wajda, A., Czyżewski, A. (2006). Wydajność pracy w rolnictwie w Polsce i w krajach UE. Studium porównawcze. *Praca w perspektywie ekonomicznej*. Poznań: *Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu*, s. 111–124.
- Poczta, W. (2012). Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych. W: J. Wiklin, I. Nurzyńska (red.), *Polska Wieś, Raport o stanie wsi*. Warszawa: FDPA, Wyd. Naukowe SCHOLAR, s. 65–98.
- Wigier, M. (2013). Wpływ polityki rolnej na zmiany strukturalne w rolnictwie. *Zag. Ekon. Rol.* 4, s. 3–19.
- Weiss, E., Bitkowska, A. (2014). Rolnictwo w Polsce w świetle zmian polityki Unii Europejskiej. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2(32), 203–212.
- Kudelko, J., Prusek, A., Zieliński, K. (2011). Europejska polityka spójności i jej efekty w Polsce. Kraków: Wydawnictwo UE w Krakowie.
- Dorożyński, T. (2012). Rola polityki spójności Unii Europejskiej w usuwaniu regionalnych nierówności gospodarczych. *Wnioski dla Polski*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Geodecki, T. (2006). Procesy konwergencji i polaryzacji w regionach Unii Europejskiej. Kraków: *Zeszyty Naukowe AE w Krakowie* nr 714.
- Miazga, A. (2007). Polityka regionalna a konwergencja w UE i w Polsce w świetle nowych teorii geografii ekonomicznej. W: J.J. Michałek, W. Siwiński, M. Socha (red.), *Polska w Unii Europejskiej. Dynamika konwergencji ekonomicznej*. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Rokicki, B. (2004). Różnice w poziomie rozwoju regionalnego w Hiszpanii w okresie przed i po akcesji do Unii Europejskiej. *Ekonomista*, nr 5.

Tokarski, T. (2007). Teoretyczne podstawy przyczyn zróżnicowania rozwoju gospodarczego, W: R. Piasecki (red.), *Ekonomia rozwoju*. Warszawa: PWE.

Differentiation of workforce productivity in agriculture in the countries of the European Union, including Poland

Summary

The paper presents the results of the comparative analysis of social workforce productivity carried out from sectoral and spatial point of view. Workforce productivity, measured by gross value added (GVA) per employed person in agricultural and non-agricultural sector, was analyzed internationally, that is in 27 EU countries, and in Poland in 16 voivodships. The direction and scale of the changes occurring in the diversity of workforce productivity in the analyzed spatial systems during the ten years of the ongoing integration process and cohesion policy were determined. The differences and similarities in the course of the examined processes in analyzed systems were stipulated, as well as the importance of economic and social policy in activating transformation processes necessary for a more efficient use of workforce resources in backward areas in the process of structural transformation.

Translated by Grażyna Adamczyk-Łojewska